

6. 12. 2007

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

TOTALITNÍ JUSTICE

V nedávné době se staly dvě věci, jež opět rozbouřily diskuse na téma vyrovnávání se s minulostí.

Skóre: 0.96

Název zdroje: Reflex

Datum vydání: 06.12.2007

Nadpis: TOTALITNÍ JUSTICE

Strana: 76

Rubrika: CAUSA

Autor: MICHAL KOMÁREK

Ročník: 18

Číslo: 49

Oblast: Časopisy - společnost a životní styl

Zpracováno: 06.12.2007 04:29

Identifikace: CZRX20071206010059 cz

Klíčová slova:

trest (8x), rozsudku (5x), obhajoba (5x), právem (4x), justici (4x), Soudce (4x), SOUDNÍ (4x), soudu (4x), rozsudků (3x), obhájci (3x), práva (3x), soudců (3x), trestního (2x), soudkyně (2x), rozsudek (2x), Vojenský (2x), zákony (2x), tresty (2x), Soudy (2x), krajské (2x), justice (2x), vězení (2x), okresní soudce (2x), ministerstva spravedlnosti (2x), trestných činů (2x), obžalovaných rozsudek (2x), žalobě, trestů, Státní, soudci, krajských soudů, trestního práva, soudem, Nejvyššího soudu, žalobu, Ministerstvo spravedlnosti, trestu, ministerstvu spravedlnosti, soud, ministerstvem spravedlnosti, trestní odpovědnost, vězení odsouzena, zákonů, ministra spravedlnosti, ministr spravedlnosti, obžalování, odsouzená, justičních, Státní soud, justiční, trestních, odsouzení, žalovaný, advokáty, odsoudil, rozsudky, právní kultura, trestného činu, soudcům, obhájce, okresní, činnosti, obžalovaných, obhajoby, ŽALOBCE, Advokáti

V nedávné době se staly dvě věci, jež opět rozbouřily diskuse na téma vyrovnávání se s minulostí. Za podíl na procesu s Miladou Horákovou byla k osmi letům vězení odsouzena bývalá prokurátorka Ludmila Brožová-Polednová. Na veřejnost se takřka zároveň dostala písnička, v níž Jaroslav Hutka označuje Jaromíra Nohavicu, "udavače z Těšína", za zbabělce kvůli jeho spolupráci se Státní bezpečností. Mnohem větší pozornost a ohlas vzbudila ta druhá, méně významná, událost. A to je typické.

Diskuse o přístupu k naší nedávné minulosti podpořilo ještě osmnácté výročí Listopadu. Navazující ankety ukazovaly, že řada z nás by ráda "právě dospělou slečnu demokracii" poslala do nápravného zařízení - přibližně polovina lidí se domnívá, že před Listopadem bylo lépe. A korunu temným statistikám nasadilo divácké hlasování v rámci diskusního pořadu televize Prima na téma, zda jsou současní politici lepší než ti předlistopadoví: lepší jsou pouze podle 19 procent diváků. Zdá se, že se někde stala chyba. A možná v tom, jak se vyrovnáváme s minulostí.

BULVÁRNÍ VYROVNÁNÍ A SOUDNÍ ÚČTOVÁNÍ

Nedá se přitom říci, že by téma minulosti v médiích nehrálo podstatnou roli. Publikum má příležitost dovědět se informace typu, že herec Josef Dvořák možná donášel na herce Jiřího Suchého či že písničkář Nohavica "se zapletl s děvkou". V rámci bulvárního typu vyrovnávání se s minulostí, jenž se příliš neliší od jiných způsobů, jak se podílet na životě celebrit a zapomínat na svůj, však do značné míry zapadla opravdu významná událost: odsouzení komunistické justice. Soudce, který odsoudil bývalou prokurátorku Brožovou- Polednovou na osm let, hned v soudní síni připustil, že odsouzená nepochybně nestráví ve vězení ani den. Je jí šestaosmdesát let a je nemocná. Přesto ten rozsudek nebyl jen nějakým prázdným gestem. Naopak je to svým způsobem převratný verdikt. Protože to, co historici a pamětníci tvrdí už léta, nyní konečně potvrdila i justice: lidé, kteří se účastnili politických procesů, nesli osobní odpovědnost a dopouštěli se zločinů. Argumenty, že pouze plnili předem vymezenou roli, že neměli dostatek informací a byli přesvědčeni o tom, že konají správně, nebo že neměli dostatečné vzdělání, aby mohli celou věc posoudit, neplatí jako dostatečná obhajoba. Polednová sama soudu vzkázala, že se cítí nevinná. A její obhájce zdůrazňoval, že v době procesu s Horákovou měla jeho mandantka za sebou pouze rok na právech, a že si tedy nemohla uvědomit všechny souvislosti. Poukázal při tom nepřímě na fakt, že poúnorový komunistický režim vytvořil prostředí, v němž se mohli mimořádně dobře uplatnit polovzdělaní či zcela nevzdělaní kariéristé. A s lehkou myslí se mohli dopouštět i zločinů. Historik Karel Kaplan shrnuje manipulativní moc režimu takto: "Apel na velikášství malých kariéristů povýšených do role historických osobností, jejichž ješitnost je polichocena a kteří na své roli navíc dobře vydělají."

VINU POSUZUJE STRANA

Odsouzená bývalá prokurátorka Brožová- Polednová byla součástí systému justice, jehož podstatu v roce 1951 přesně shrnul tajemník ÚV KSČ Karol Bacílek: "O tom, kdo je vinen a kdo nevinný, kde končí omyly a chyby a kde nastává trestní odpovědnost, rozhodne strana za pomoci orgánů národní bezpečnosti." Soudy v jeho vizi zjevně nehrály žádnou roli. A nejenom v jeho vizi. Náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos to už v červnu 1949 formuloval takto: "Před naukovými formulkami má přednost právní kultura lidu a jeho cit pro spravedlnost." A "lid" mohl svůj cit pro spravedlnost uplatnit nezprostředkovaně. Bezprostředně po únoru 1948 muselo z justice odejít přibližně pětadvacet procent "starých kádrů" a na jejich místo nastupovali absolventi čerstvě založené Právnícké školy pracujících. Po roce studií odcházeli do praxe a dál externě studovali práva. Odchod do praxe znamenal tolik, že se stávali krajskými prokurátory či předsedy krajských soudů. Klement Gottwald, tehdejší prezident, si pochvaloval: "Nejzajímavější je, že noví adepti práva, kteří nestudovali střední školu - někteří z nich mají jen dvě třídy měšťanské školy - , nemají například v oboru trestního práva horší vědomosti než ostatní, ba v mnohém je i předčí." A jejich "vynikající znalost" práva režim využíval v procesech, jež se odehrávaly na základě nových zákonů, jimiž byly v roce 1948 zřízeny Státní soud a Státní prokuratura. Ty se zabývaly případy trestných činů velezrady a útoků proti republice. V letech 1948 - 1952 bylo podle těchto zákonů souzeno přes 26 tisíc lidí a bylo vyneseno 233 rozsudků smrti. Pro "adepty práva" bez maturity a s jedním rokem dělnického školení to byla nepochybně velká výzva - spolurozhodovali o životech a osudech tisíců lidí. Kdo by odolal?

PROKURÁTOR NA PRVNÍM MÍSTĚ

Spolurozhodovali je možná příliš silné slovo. Přesnější je, že byli součástí procesu rozhodování. V systému kabinetní justice, jež vytvořila komunistická strana po únoru 1948, padala skutečná rozhodnutí o vedení procesů i o rozsudcích mimo justiční aparát. Typické a až černý humor připomínající je postesknutí soudkyně Drahomíry Dohnálkové na setkání soudců a prokurátorů v roce 1950: "Když jsme soudili Matúše, bylo nám během jednání stále jasnější, že trest smrti nezasluhuje Matúš, nýbrž další žalovaný Mana, a to jak po stránce skutkové viny, tak i s přihlédnutím k jeho třídnímu původu a ke všem okolnostem, na něž musíme brát zřetel. Žádali jsme ministerstvo,

aby nám bylo dovoleno v tomto směru rozsudek vynést, neboť jsme se dozvídali od StB (tajné politické policie), že i organizovaná soudružská veřejnost si takový rozsudek přeje. Ministerstvo našlo kompromisní řešení, abychom uložili absolutní trest oběma." Ano, Dohnálková přesně pojmenovává pilíře poučkové justice - ministerstvo, StB, organizovaná soudružská veřejnost, již efektivně zastupuje ÚV KSČ. Konceptci a vyústění politických procesů připravovala bezpečnostní komise ÚV KSČ, ministerstva vnitra a spravedlnosti a případně několik dalších smíšených komisí na centrální a podle potřeby i na krajské či okresní úrovni. Konaly se takzvané předporady na ministerstvu spravedlnosti, na nichž soudci a prokurátoři dopředu konzultovali rozsudek. Uvnitř justice se váha přenesla na prokuraturu. Předseda Nejvyššího soudu Hugo Richter to považoval za samozřejmé, jelikož "Státní prokuratura obvykle zná víc a její názor musí být směrodatný". Pod tlakem prokurátorů tak mohli obžalovaní dostat patnáct let vězení za "velezradu jako nitka", jak to na aktivu soudců a prokurátorů vyjádřil soudce Emil Pavelka. Prokurátoři se v žalobě téměř nezabývali rozbořem "trestného činu" a plošně požadovali odsouzení za velezradu. Třeba v případě, kdy sedmdesátiletá matka poskytla nocleh člověku, který jí přinesl pozdrav od syna z Vídně. "Docházelo k pásové výrobě velezrady. Při výměře trestů se pak praxe vyvinula tak, že se nejprve ukládal od deseti let výše, později bylo prohlašováno, že úměrný trest je od patnácti let výše. Bylo znemožněno diferencovat tresty, a tak se zejména u skupin žádalo, aby první polovina obviněných dostala tresty od dvaceti let výše a druhá polovina od patnácti let výše. Docházelo v otázce trestů k diskusi se soudruhy prokurátory a tito si počínali tak, že senátem promyšlené a zvážené rozsudky měnili, trvali na zvyšování trestů a to takovým způsobem, že tam, kde se senát shodl například na trestu 15 let, žádali aspoň 16 let," konstatoval Pavelka. Krátce řečeno: i člověk bez maturity mohl poznat, že se děje něco, co je v rozporu i s tehdy platnými zákony.

DIVADLO V SOUDNÍ SÍNĚ

Prokurátoři tedy získali nadřazené postavení vůči soudcům, jak to justici naordinoval už v roce 1949 ministr spravedlnosti Čepička: "Doposud byli prokurátoři po všech stránkách pozadu za soudci. My změním pořadí našich zaměstnanců a do popředí se dostanou prokurátoři. A to i administrativně tím, že celková organizace soudu se soustředí jako do svého těžiště do rukou prokurátorů." Zároveň však hrála prokuratura podřízenou roli na rozmezí mezi dvěma nezákonně postupujícími institucemi - Státní bezpečností a ministerstvem spravedlnosti, respektive stranickými orgány. Státní prokurátor Bohumil Ziegler v roce 1949 přímo nařídil, "že ve vážných případech je nutno si vyžádat stanovisko trestního oddělení ministerstva spravedlnosti. Pokynu ministerstva je nutno v každém případě uposlechnout." A prokurátor Juraj Vieska to doplnil jasným příkladem: "Ministerstvo spravedlnosti má a musí mít ingerenci v trestních věcech, má mít konečné slovo například tam, kde soud dospěl k názoru, že chce vynést u čtyř obžalovaných rozsudek smrti a z hlediska politického to není únosné. Ministerstvo má říci, kolik trestů smrti je únosných."

Prokurátor tak na jedné straně spoléhal na vrcholnou "soudní pravomoc" ministerstva a strany, na straně druhé dostával v podstatě hotový případ od vyšetřovatelů StB. Metody tohoto vyšetřování shrnul jeden z vedoucích představitelů StB Bohumil Doubek u výslechů, jež podstoupil v roce 1955, kdy byl obžalován za nezákonné postupy při vyšetřování: "Hlavní linií vyšetřování bylo přimět vyšetřovance k doznání za každou cenu, i když v převážné většině případů jsme nedostali od operativy vůbec žádný materiál nebo materiál naprosto nehodnotný. Když jsem se proti tomu bránil, bylo mně poradci (sovětskými poradci, kteří připravovali procesy - pozn. autora) zdůrazňováno, že nejlepším materiálem je vyšetřovanec a že je jen třeba vědět si s ním rady, že rafinovaný nepřítel a zkušený špión nezanechává po sobě nebo po své činnosti usvědčující materiály a že je třeba ho k doznání přinutit." Prokurátoři si samozřejmě nemohli nevšimnout, že řada obviněných prošla mučením, ale uměli na to reagovat správně: bývalý předseda Nejvyššího soudu Josef Litera v roce 1968 vzpomínal, že "když se obžalovaní před soudem snažili upozornit na to, že jejich doznání bylo vynuceno, rozšiřoval hned prokurátor žalobu ještě o křivé obvinění veřejného činitele." U velkých procesů - jakým byl například ten s Miladou Horákovou - přijímali prokurátoři naprosto samozřejmě

své role v předem připravené inscenaci. Sovětští poradci zavedli při přípravě procesů praxi takzvaných "otázkových protokolů", jež zpracovávali vyšetřovatelé StB: obžalovaní, vyčerpání mnohahodinovými výslechy a mučením, prokurátoři i soudci se nazpaměť učili otázky a odpovědi, aby líčení vyznělo přesně podle připraveného scénáře. Vojenský prokurátor Milan Richter v roce 1968 vzpomínal: "Nebylo výjimkou, že prokurátor byl kárán, jakmile změnil jen trochu znění otázek připravených bezpečností. Soudci byli odvoláváni, projeví-li sebemenší vlastní názor." Přijaté roli odpovídalo i sebehodnocení prokurátorů na poradě na ministerstvu, která následovala po procesu. Josef Urválek se přimlouval za to, aby napříště byla pouze jedna závěrečná řeč, jež by lépe sladila skutkové, politické a citové vyhodnocení. A aby byla připravena v širší skupině předem. Naopak si pochvaloval spolupráci s StB a zařízení, "jímž byli prokurátoři při přelíčení spojeni s StB. Mnohokrát se dostal cenný pokyn přímo k prokurátorovi." Juraj Vieska sebekriticky zhodnotil, že občas cítí potřebu zavtipkovat, aby proces upoutal, a že nezvládl jednoho z obžalovaných, Závíše Kalandru. "U Kalandry jsem byl krátký, a to tím, že umím dělat prokurátora, jen když mám zlost, a u Kalandry se mi chtělo jen zvracet."

A Ludmila Brožová podtrhla, že "vynášení rozsudku má znít přesvědčivěji, důrazněji - i v přednesu". Co chtít víc po pouhém jednom roce na právech? Ostatně, Ludmila Brožová měla za svůj výkon vcelku příznivé kritiky a byla jí navržena odměna šest tisíc korun.

OBHÁJCE, NEBO ŽALOBCE?

Roli obhajoby není třeba věnovat příliš mnoho místa. Byla zanedbatelná. Ve zprávě takzvané Pillerovy komise, jež se v letech 1968- 1969 zabývala protiprávností justice padesátých let, se píše: "Pročítáme-li závěrečné obhajovací řeči, je někdy značně obtížné, zvláště v některých pasážích, odlišit je od projevů prokurátora." Advokáti byli před procesem pečlivě vybíráni ministerstvem, a dokonce procházeli proškolením u soudců. Výsledky byly dobré, jak o tom svědčí například závěrečná řeč obhájce Bartoše u jednoho z procesů: "Ačkoli můj mandant i před soudem svou vinu zavile popírá, dopustil se všech zločinů, které obžaloba uvádí a které také původní řízení prokázalo. Můj klient si tedy právem zaslouží nejvyšší trest." I přes pečlivou přípravu však někdy advokáti částečně celkové vyznění procesu pokazili. Mluvílo se o tom při hodnocení procesu s Miladou Horákovou: "Nejostřejší kritika padla v hodnocení na obhájce, zvláště na M. Čerovského, za to, že svým vystupováním oslabili politický efekt procesu. Na důraznou výtku K. Klose, že nesplnil svůj úkol a advokáty na proces řádně nepřipravil, se H. Richter bránil: jejich řeč od nich obdržel, byť opožděně, ale jeho cenzurní zásahy obhájci obešli jinými formulacemi nebo nedostatečnými úpravami."

FANATICI A "SLUŠNÍ LIDÉ"

Mezi soudci, obhájci a prokurátory, již se podíleli na justičních zločinech a vraždách, nebyli jen takoví, kteří namísto maturity měli jen dělnickou přípravku nebo nejvýše jeden rok na právech a fanaticky věřili novému režimu. Takový Josef Urválek například vystudoval před válkou zcela normální právnickou fakultu a Karel Kaplan konstatuje, že "českobudějovický okresní soudce Josef Urválek byl kdysi podle všech běžných měřítek spořádaný a slušný člověk". Co ho dovedlo až ke klíčovým rolím v procesech s Horákovou nebo Slánským, není a už nikdy nebude zcela jasné, protože on sám žádné vysvětlení nezanechal. Jiným "starým kádrem" v poúnorové justici byl například soudce Jaroslav Novák, jenž v oboru působil už od roku 1924. Po únoru vynesl více než stovku trestů smrti, mimo jiné i ve velkých procesech, například proti Slánskému. V kádrových materiálech měl přitom uvedeno, že před rokem 1948 byl "pravicově orientován" a že by potřeboval "více třídní uvědomělosti". Důležitější však byla zřejmě jiná jeho charakteristika: "Byl to člověk měkký a poddajný, jemuž stačilo dát nepatrný pokyn a už to šlo." Kombinace lichocení "malým kariéristům" a zastrasování snad vcelku slušných, ale "měkkých a poddajných lidí" doplněná fanatismem, to byl jeden ze základů moci komunistického režimu. Karel Kaplan píše: "Rozhodovalo, že komunistický

režim jako celek byl fanatický, v jeho senátech mohli a nemuseli zasedat fanatici, tam stačil nějaký ten kariérista jako Urválek anebo prostě měkký a poddajný Novák. Za jiných podmínek by zřejmě se stejnou vervou žalovali a odsuzovali někoho jiného, třeba právě komunisty." A to je ten problém. S minulými fanatiky se dá vyrovnat vcelku snadno. S lidmi, kteří v té či oné míře podléhají lichotkám či zastrašování, nikoli. Podléhá jim totiž většina z nás. Většina z nás jim však nikdy nepodlehne do takové míry, aby se dopustila trestného činu, natož justiční vraždy. V rozlišování téhle hranice je možnost, jak se vyrovnávat s minulostí.

Co si o vyrovnání s minulostí myslíte vy? Diskutovat můžete na adrese www.reflex.cz/diskuse

TEXT MICHAL KOMÁREK

Foto - Prokurátor Josef Urválek soudil Miladu Horákovou i Rudolfa Slánského
FOTO ČTK

Foto - Frekventanti Právnické školy pracujících v roce 1949. Na skok mezi elitu stačil rok dělnické přípravy. Státní soud 1948. Mnoho úspěchů si přejí ministr Alexej Čepička (vpravo) a předseda soudu Hugo Richter.

FOTO ČTK/J OSEF MUCHA

Foto - Právnická škola pracujících. Nahradili nepřátelské nepoužitelné buržoazní přísluhovače. Národní soud se "vyrovnává" s prvorepublikovým politikem Jiřím Stříbrným
FOTO ČTK/LADISLAV KANDELAR

Foto - Bývalá prokurátorka Ludmila Brožová- Polednová Historik Karel Kaplan
FOTO ČTK/S TANISLAV ZBYNĚK

Foto - FOTO LN/PAVEL WELNER

Foto - FOTO ČTK/BOHUSLAV PARBUS

Foto - Po Listopadu jsme se naučili "otevírat archívy", ale s minulostí se vyrovnat neumíme
FOTO JAN ŠIBÍK

Zpracovatel: [Anopress IT a.s.](http://Anopress.IT.a.s)

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz